

ISSN : 3030-3974

MAKON VA ZAMON

Пространство и время
Space and time

№6
2025

MAKON VA ZAMON

ilmiy-falsafiy, ijtimoiy-iqtisodiy,
siyosiy-sotsiologik, ma'naviy-ma'rifiy jurnal

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) Rayosatining 2024-yil 30-noyabrdagi 01-08/3646-son qaroriga muvofiq siyosiy, tarix, falsafa, pedagogika va sotsiologiya fanlari bo'yicha dissertatsiyalarning asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

M u a s s i l a r: "Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" Milliy tadqiqot universiteti va O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati

Tahririyat: *t.f.d., professor, akademik O.Salimov, f.f.d., professor M.Abdullayeva, s.f.d., professor A.Muminov, f.f.d., professor O'.Abilov, p.f.d., professor R.Choriyev, p.f.d., professor Z.Ismoilova, f.f.d., professor J.Ramatov, i.f.d., dotsent X.Pirmatov, s.f.d., dotsent – A.Ravshanov*

ISSN 3030-3974

Bosh muharrir – tahririyat rahbari:
Qiyom Nazarov – *f.f.d., professor*

Nashrga tayyorlovchilar:
M.Tursunova, M.Turdiyeva, Q.Kdirbayev

Tahririyat manzili: Qori Niyoziy ko'chasi, 39,
Toshkent shahri, 100000,
Bichimi 60x84 Ofset qog'ozi. "Times" garniturasini.
Hajmi 20 b.t. Nashriyot hisob tabog'i 30 b.t. Adadi 100 nusxa

MUNDARIJA:

Бош муҳаррир минбари	Миллий истиқлол ғояси концепцияси тарихига доир баъзи кайдлар.....	5
I.Saifnazarov F.Saifnazarova	Ekologik barqarorlikni ta'minlashda sun'iy intellekt imkoniyatlari.....	10
P. Жуманиёзов	Мирзо Бобурнинг ҳарбий нотиклик маҳорати.....	14
J.Yusubov	Abu Nasr Forobiy merosida musiqa ilmi haqidagi fikrlari.....	18
З.Ёдгоров	Янги Ўзбекистонда баркамол авлодни тарбиялашда жисмоний тарбия ва спортнинг аҳамияти.....	22
Б.Узоков	Янги Ўзбекистон – умуминсоний ва миллий қадриятларга асосланган фуқаролик жамиятини барпо этиш сифатида.....	26
А.Якубов	Диний экстремизм ва терроризмга қарши кураш бўйича халқаро ҳамкорлик асослари.....	29
А.Худайберdiyev	Uzluksiz ta'lim va axborot sohasidagi islohotlarning o'zaro integratsiyasi.....	33
А.Откуллов	Jamiyatda ma'naviy-axloqiylikni yuksaltirishda tolerantlik fazilatining ro'li.....	37
Z.Xayitmatov	Yoshlarning dunyoqarashida IT sohasini rivojlanishining ahamiyati.....	42
D.Kamilov	Ong sinkretizimiga ratsional va mifologik omillarning ta'siri.....	46
А.Равшанов Ш.Тоҳирова	Глобаллашув шароитида замонавий жамиятда ахлоқий инқирознинг сабаблари ва омиллари.....	51
Z.Botirov	Jamiyat taraqqiyotida ijtimoiy davlat g'oyasining evolyutsiyasi.....	55
O.Abduvaliyev	Fuqarolarning huquqlari – Konstitutsiyaviy qadriyatdir.....	59
Sh.Ibragimova	Globalashuv sharoitida yoshlar qadriyatlarining o'zgarishi.....	62
D.Ochilova	Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishda Sharq mutafakkirlarining ma'naviy merosidan samarali foydalanish.....	65
M.Mahammadova	Boshlang'ich sinf o'quvchilarining tafakkur erkinligini shakllantirish omillari.....	69
I.Axmedov	Ijtimoiy va ma'naviy sohadagi g'oyalar transformatsiyasining asosiy omillari.....	74
Ш.Якубова	Ўзбекистонда истиқлол йилларида фармацевтика фанидаги ислохотлар	77
В.Шамшиева	Инсон қадрини юксалтиришда маҳалланинг ўрни.....	80
M.Xamrayeva	Geomafkuraviy jarayonlarda millatlararo totuvlik strategiyasining ijtimoiy-falsafiy tahlili.....	83
O.G'aniyev	Bo'lajak o'qituvchilar metametodik kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy talqini.....	86

G.Umaraliyeva	Gibrid estetika: plastik xirurgiya va raqamli go‘zallik.....	90
Г.Нишонбоева	Янгиланаётган Ўзбекистонда маданий тараққиёт механизмининг ташкилий - тарбиявий миссияси.....	94
Д.Қорабоева	Многоязычие и философия толерантности в Узбекистане.....	97
U.Azamov	Bo‘lajak pedagoglarda empatiya va kommunikativ kompetensiyani shakllantirish usullari.....	100
Q.Kdirbayev	Axborotlashgan jamiyatda yoshlar qadriyatlarining transformatsiyasi.....	104
A.Bobokulov	Semiokognitiv aprior nomlash orqali sun‘iy intellektning o‘z-o‘zini konseptual qayta qurish jarayonini modellashtirish.....	107
Г.Азаматова	Жиззах вилоятининг ички ва ташқи миграцияси ҳолати (статистик маълумотлар асосида).....	111
N.Kodirov	Axborot madaniyati globallashuvida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unlashuvi.....	115
M.Davletova	O‘zbekistonda ijtimoiy davlat rivojining ijtimoiy-falsafiy jihatlari.....	119
D.Abdimalov	Davlat xizmatlari va fuqarolik mas‘uliyati uyg‘unligi.....	122
A.Ochilov	Kiberfalsafada mas‘uliyat va axloq: klassik va zamonaviy yondashuvlar	126
Sh.Rustamova	Talabalar tadqiqot ishlari va ilmiy loyihalarini tashkil etishning zamonaviy pedagogik-innovatsion texnologiyalari.....	130
O.Maxmudov	Korrupsiya: kelib chiqishi, ma‘nosi, asosiy jihatlari va belgilari.....	134
Z.Xaqiqatbekov	Oliy ta‘lim muassasalarida ijtimoiy muhit va talabalar salomatligi o‘rtasidagi bog‘liqlik.....	138
G.Muminova	Ustrushonada kulollik tarixining o‘rganilishi.....	142
S.Tursunova	Maktab o‘quvchilarining ijodiy tafakkurini rivojlantirishda tarix fani o‘qituvchisining roli va kasbiy kompetensiyalari.....	146
B.Hakimov	Ekzistensializmda nogironlikning o‘rni: cheklanish va imkoniyat.....	150
J.Rahmonjonov	Korrupsiyaning ijtimoiy oqibatlarini.....	153
H.Xoshimov	Globalizatsiya sharoitida yoshlarning iqtisodiy identikligi va milliy qadriyatlar muvozanati.....	156
J.Nuridinov	Rabindranat Tagorning “Inson dini” asarida ilgari surilgan ilohiylik tushunchasining konseptual tahlili.....	160
Y.Kamalova	Talabalarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirishda axloqiy komponentlarning roli.....	164
R.Abdurahimov	Huquqiy ong va milliy qadriyatlar tushunchalarining falsafiy mazmuni hamda o‘zaro bog‘liqligi.....	168
D.Jo‘rayeva	Filologiya o‘quv dasturlarida tanqidiy fikrlashni integratsiyalash mexanizmlari.....	171

F.Esanov	Milliy qadriyatlar va zamonaviylikning uyg'unlashuvida jadidchilik ta'limotining ijtimoiy falsafiy ahamiyati.....	175
M.Zokirov	Nega ayrim davlatlar rivojlanadi, boshqalari esa ortda qoladi?.....	179
A.Axmedov	Ta'lim jarayonida amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish.....	183
A.Axraxodjayev M.Turdiyev	O'zbekistonning markaziy osiyodagi diplomatik roli va yangi tashqi siyosat yo'nalishlari.....	186
N.Hamroyev	Ilm va tarbiya orqali jamiyatni isloh qilish: Muhammad Abdoning pedagogik va ijtimoiy qarashlari.....	190
B.Xasanov	"Fleshmob" tushunchasi va uning jamiyatga zarari.....	194
A.Xomidjonov	Ta'lim jarayonida innovatsion metodlarni baholash va monitoring qilish tizimi.....	197
G.Холбоева	Миллий қадриятларимиздан бирининг генезиси ва такомилли хақида	201

**ЯНГИЛАНАЁТГАН ЎЗБЕКИСТОНДА МАДАНИЙ ТАРАҚҚИЁТ
МЕХАНИЗМИНИНГ ТАШКИЛИЙ - ТАРБИЯВИЙ МИССИЯСИ**

Гулуро Нишонбоева
фалсафа доктори PhD

Аннотация. Мазкур мақолада маданият соҳасидаги тарбиявий самарадорликка қаратилган муҳим механизмлари ўрганилган.

Калит сўзлар: маданий тараққиёт механизми, маданий тарбия, маданият соҳаси, миллий маданият, тарбиявий самарадорлик, янги маданий макон.

Аннотация. В данной статье исследуются важные механизмы, направленные на повышение воспитательной эффективности в сфере культуры.

Ключевые слова: механизм культурного развития, культурное образование, культурная сфера, национальная культура, эффективность образования, новое культурное пространство.

Annotation. This article examines important mechanisms aimed at enhancing educational effectiveness in the field of culture.

Keywords: cultural development mechanism, cultural education, cultural sector, national culture, educational effectiveness, new cultural space.

“Миссия” тушунчасининг луғавий маъноларидан бири лотинчадан *“missio”*, яъни *“юксак бурч”*, *“ниҳоятда масъулиятли вазифа”* каби ижтимоий мазмун-моҳиятни англатади. Маданиятни ривожлантириш механизмининг миссияси эса, унинг функциялари, амалий фаолият натижалари орқали намоён бўлади.

Маданиятни ривожлантириш механизмининг мураккаб ва кўп босқичли тузилиши унинг жамият соҳалари ва шахслар ҳаётидаги вазифаларининг хилма-хиллигини белгилайди. Бу борадаги тадқиқотлар файласуфлар ва маданиятшунослар ўртасида ушбу вазифалар сони масаласида тўлиқ яқдиллик йўқлигидан далолат беради.

Шунга қарамай, барча муаллифлар маданият ривожини белгилайдиган амалиёт механизмининг кўп функционалиги ғоясига кўшиладилар, унинг ҳар бир таркибий қисми турли хилдаги функцияларни бажариши мумкин, деб ҳисоблайдилар. Ушбу масала бўйича турли нуқтаи назарларни таққослаш бизга мазкур механизмнинг тарбиявий, ташкилий-бошқарувчилик, асосий вазифаларига мослашувчи, когнитив, ахборот, коммуникатив, интегратив, тартибга солувчи, аксиологик каби қатор функциялари борлигини кўрсатади.

Янгиланаётган Ўзбекистонда кейинги йилларда шаклланган маданий тараққиёт механизмининг функциялари орасида унинг ташкилий-бошқарувчилик миссияси алоҳида ўринни эгаллайди. Бу функция ушбу механизмнинг ҳаётнинг барча соҳалари, жумладан, маданий омилларнинг ёшлар таълим-тарбияси жабҳасига таъсири жиҳатидан ҳам ниҳоятда муҳим ҳисобланади.

Негаки бугунги кунда замонавий ривожланиш йўлидан бораётган Ўзбекистон давлати учун ҳам ҳаётнинг барча соҳалари қатори, маданий жараёнларни бошқариш ва ушбу жабҳадаги ишларни ташкиллаштириш масаласи тараққиётнинг муҳим омилига айланиб бормоқда.

Бизнинг мамлакатимиз маданий тараққиёти механизмининг тарбиявий тамойиллари нуқтаи назаридан мазкур йўналишдаги фаолият Шарқ мутафаккирларининг ташкилотчилик ва бошқарувчилик фаолиятига оид ижтимоий-культурологик қарашларига таянади. Бу борада Форобийнинг “Фозил одамлар шаҳри”, Берунийнинг “Ҳиндистон”, Юсуф Хос Хожибнинг “Қутадғу билиг” асарларидаги қарашлари, Амир

Темур, Мирзо Улуғбек, Навоий, Дониш, Авлонийларнинг фикр-мулоҳазалари муҳим аҳамиятга эга, албатта.

Бу борада ташкилий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва уларнинг амалга ошишини таъминлаш ниҳоятда муҳим аҳамият касб этади. Кейинги йилларда ушбу масалага катта эътибор берилмоқда ва бу ушбу жаҳадаги қуйидаги ҳужжатлар ижодкорлигида ўзининг яққол ифодасини топмоқда. Президентимизнинг Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” ва “Янги Ўзбекистон – 2030 стратегияси тўғрисида”ги Фармонлари мазкур йўналишдаги ислоҳотлар ва янгиланишлар жараёнини янада жадаллаштирди.

Маданият соҳасида ҳам туб ўзгаришлар ва янгиланишлар, инсонларнинг маданий тафаккур тарзи ҳам сезиларли даражада ўзгарди. Маданият ва санъат соҳасида янги ислоҳотларнинг бўй кўрсатишида ушбу соҳага доир қабул қилинаётган қарор фармонлар амалиётда ўзининг самарасини кўрсатяпти. Буни айтиш пайтда, Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 20 январда қабул қилинган ЎРҚ - 668-сон “Маданий фаолият ва маданият ташкилотлари тўғрисида”ги Қонуни, Президентимизнинг “Маданият ва санъат ташкилотлари, ижодий уюшмалар ва оммавий ахборот воситалари фаолиятини янада ривожлантириш, соҳа ходимлари меҳнатини рағбатлантириш бўйича қўшимча шароитлар яратишга доир чора-тадбирлар тўғрисида” 2019-йил 3-майдаги ПҚ-4307-сон, 2023-йил 25-декабрдаги ПҚ-405-сон “Номоддий маданий меросни муҳофаза қилиш, илмий ўрганиш ва тарғиб қилишни ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарорлари, Республика Маънавият ва маърифат Кенгашининг 2023-йил 22-декабрдаги 50-сон Баёни, Президентимизнинг “Умумий ўрта таълим мактабларида мусиқа маданияти фани ўқитилишини тубдан такомиллаштириш ҳамда ушбу фан ўқитувчиларининг касбий фаолиятини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”, “Театрларнинг жамият маданий ҳаётидаги аҳамиятини ошириш ва улар фаолиятини янада кўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2024-йил 22-ноябрдаги ПҚ-399-сон, “Маданият ва санъат, ахборот-кутубхона ва музейлар соҳасида фаолият олиб бораётган ходимлар иш ҳақи миқдорларини ошириш тўғрисида”ги 2024-йил 22-ноябрдаги ПҚ-400 қарорлари ҳамда мавзуга оид меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар бунинг далилидир.

Ушбу ҳужжатлар кейинги йилларда маданий тарбия ва комил инсонни вояга етказиш масаласига узлуксиз эътибор бериб келинаётганидан далолат беради. Ўзбекистон Республикасининг 2021 йил 20 январда қабул қилинган ЎРҚ - 668-сон “Маданий фаолият ва маданият ташкилотлари тўғрисида”ги Қонуни мазкур йўналишдаги ислоҳотлар ва янгиланишлар жараёнини янада жадаллаштирди. Шу оқилона сиёсат туфайли халқимиз ўзлигини таниб, ўзбек миллий кадриятларига содиқ ҳолда, ўз маданияти ва тарих олдидаги вазифасини англаб олмақда.

Президент Шавкат Мирзиёев 2025 йил 30 июнь кун - Ёшлар куни муносабати билан бир гуруҳ ёшларга давлат мукофотларини топширади ҳамда ёшлар сиёсати соҳасида амалга оширилган ишлар сарҳисоби, ёшларни ҳар томонлама кўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари юзасидан видеоселектор йиғилиши ўтказди. Давлатимиз раҳбари раислигида ёшлар сиёсати бағишланган видеоселектор йиғилиши ҳамда ёшлар билан мулоқот бошланди. Президентимиз мамлакатимизда сўнгги етти йил ёшларни кўллаб-қувватлаш, уларни истеъдод ва салоҳиятини рўёбга чиқаришда “катта сакраш даври” бўлганини таъкидлади.

Шу етти йил ичида ёшларга оид 100 дан зиёд қонун ва қарор қабул қилиниб, 200 дан ортиқ имтиёз берилди. Биргина таълим кредитидан 151 минг ёшлар фойдаланди. Эҳтиёжманд оиладан бўлган яна 110 минг талабанинг контрактини тўлашга 332 миллиард сўм ажратилди. Натижада олий таълимда қамров 9 фоиздан 42 фоизга, олийгоҳлар сони эса 77 тадан 212 тага етди. Бугунги кунда 110 минг ўғил-қизларимиз хорижда таҳсил олмақда. “Эл-юрт умиди” жамғармаси орқали етти йилда АҚШнинг “Печак лигаси”га

кирувчи Гарвард, Йель, Колумбия, Стенфорд каби топ-8 та, Буюк Британиянинг “Расселл гуруҳи”даги Оксфорд, Кэмбридж, Бирмингем каби 24 та олийгоҳни 50 нафар ёшларимиз битирди. Бу нуфузли олийгоҳларда ўқиётган ёшларимиз сони эса 200 дан ошди.

Президент мактаби баҳолаш тизими 500 та мактабда жорий қилиниши ҳисобига бир йилни ўзида билимларни ўзлаштириш 53 фоиздан 60 фоизга ошди. Бу йил мактабларни 14 мингдан зиёд ўқувчи олтин ва кумуш медаллар билан битирди. “Катта бешлик” фан олимпиадаларида қўлга киритилган медаллар охириги тўрт йилда 2 карра кўпайди. Президент фарзандларимизни тарбиялаб, ўқитиб, мана шундай ютуқларга эришишига сабабчи бўлган ота-оналар, устоз ва мураббийларга чуқур миннатдорлик билдирди.

Ёшларни тадбиркорликка жалб қилиш доирасида ўтган тўрт йилда:

- “Оилавий тадбиркорлик” дастурлари доирасида 13,5 триллион сўм кредит ажратилиб, 1 миллион ёш банд бўлди;

- “Ёшлар дафтари”дан 107 минг ўғил-қизларимизга 338 миллиард сўм субсидия берилди;

- 205 та “Ёшлар саноат зонаси”да 2,5 триллион сўмлик 1,2 минг лойиҳа ишга тушди.

Яратилган шароитлар ҳисобига, бизнесини “ноль”дан бошлаб, ҳозирда айланмасини миллион доллардан оширган 1,5 минг нафар ёшларимиз бор.

Ёшларимиз хорижий олийгоҳларда ўқиш учун математика, инглиз тили ва илмий фикрлаш бўйича “SAT” имтиҳонини топширмоқда. Бу тестларда 75 фоиздан юқори натижа кўрсатган ўқувчилар чет элни энг нуфузли олийгоҳларига грант ютаёпти. Энди бундай ёшларни ўзимизни олийгоҳларга ҳам грантга қабул қиламиз, - деди Президент.

Юртимиз таълим ташкилотларида маънавий-маърифий ишларни тизимли ташкил этиш, ёшларнинг интеллектуал салоҳияти ва дунёқарашини юксалтириш, уларда ватанпарварлик ва садоқат туйғуларини шакллантириш мақсадида сўнгги йилларда қатор ишлар амалга ошириб келинмоқда. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2024 йил 3 октябрдаги 558-сон қарори асосида тасдиқланган “Таълим муассасаларида маънавий-маърифий ҳамда тарбиявий ишлар самарадорлигини ошириш концепцияси”да бу борада муҳим вазифалар белгиланган.

Мазкур Концепцияда белгиланган устувор вазифалар мамлакатимизда таълим-тарбияни умуммиллий ҳаракатга айлантириш борасида амалга оширилаётган ташкилий ишларни мазмунан янги босқичга кўтаришда муҳим аҳамият касб этади.

Маданий тараққиёт механизмнинг функциялари орасида унинг таълим-тарбиявий йўналишига доир масалалар таҳлили ниҳоятда муҳим аҳамият касб этади. Негаки, башарият яралибдики, таълим-тарбия масаласининг долзарблиги ҳеч қачон кун тартибидан тушмаган. Чунки бу борадаги асосий масала инсон маънавияти ва унинг маданий камолоти даражаси билан боғлиқ бўлгани учун ҳам ўз долзарблигини йўқотмаган.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Янги Ўзбекистоннинг 2022-2026 йилларга мўлжалланган тараққиёт стратегияси тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони (Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2021 й, 4 сон).www.lex.uz.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маданият ва санъат соҳасини янада ривожлантириш ва такомиллаштиришга доир чора-тадбирлар тўғрисида” ПҚ-3022-сон қарори. www. lex.uz.

3. Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлигининг Маданият ва санъат соҳасини янада ривожлантириш, унинг жамият ҳаётидаги ўрни ва таъсирини ошириш юзасидан олиб борилаётган ишлар тўғрисида маълумоти. - Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлигининг жорий ҳужжатлари. –Т. 2022 йил.